

БАГАТОШАРОВЕ ПОСЕЛЕННЯ ЧЕРВОНОГРАД-7

ВІКТОР ВОЙНАРОВСЬКИЙ,
ВАСИЛЬ ІВАНОВСЬКИЙ,
ВІТАЛІЙ КОНОПЛЯ

Весною 1996 р. під час земляних робіт в піщаному кар'єрі поблизу Червонограда були знайдені мідне тесло-долото і глиняний кухлик, передані згодом в місцевий краєзнавчий музей. Дану територію дещо пізніше оглянули автори цього повідомлення і зібрали чималу кількість кераміки та крем'яні вироби різних хронологічних періодів. Згодом тут невеликим розкопом площею 20 м² вдалось вияснити стан збереження культурного шару, особливості його стратиграфії, а також вивчити уцілілі від обвалу ґрунту у стінках кар'єра залишки заглиблених у землю котлованів давніх споруд. В результаті обстежень здобуто матеріали доби мезоліту, культури волино-люблінської (далі — ВЛК), лійчастого посуду (КЛП), тшцінецько-комарівської (ТКК), лежницької групи ранньоскіфського часу (ЛГКРЧ), черняхівської (ЧК) і давньої Русі XI-XIII ст.

Поселення Червоноград-7 знаходиться за 2 км на північний схід від міста, в уроч. Восьмьорка, за 1 км на північний захід від звірогосподарства і розташоване на правому березі р. Західний Буг (0,4 км від русла) поруч з вісімкоподібною старицею (звідси назва урочища), займаючи мисоподібний виступ підпрямокутної форми розміром 110 x 140 м і висотою до 2 м над рівнем заплави. З півдня, півночі та заходу воно оконтурене луговою терасою, а зі сходу — масивом лісу. Поверхня пам'ятки рівна, подекуди частково спланована внаслідок розміщеного тут загону для худоби. Решта території перебуває у задовільному стані і в даний час переважно задернована.

До глибини 0,45-0,50 м від денної поверхні залягає шар темно-сірого, майже чорного гумусованого супіску, нижче від якого простежено прошарок сірого опідзоленого піску товщиною 0,10-0,15 м, що поступово переходить в материкову породу — світло-сірий і жовтий пісок з тонкими лінзами оглеєної глини.

Підйомний матеріал: кераміка, крем'яні артефакти, глиняна обмазка від житлово-господарських споруд, перепалені куски каменю, кістки тварин зафіксовано практично на всій площі мису. Знахідки доби мезоліту, періоду енеоліту, латенського і пізньоримського часу траплялись, в основному, в південній частині пам'ятки, а доби бронзи, ранньозалізного віку і давньої Русі — у північній та центральній її частинах.

Аналіз підйомного матеріалу.

Добу мезоліту репрезентують наступні вироби з кременю.

- Одноплщинний нуклеус, який за формою близький до типу видовжено-конічних або олівцеподібних розміром 45 x 18 x 12 мм (рис. 1: 7). Ударна площадка знахідки сформована двома, поздовжньо відокремленими, сколами.

- Поперечний скол підправки одноплщинного нуклеуса з торцеподібним принципом відокремлення заготовок розміром 55 x 37 x 19 мм (рис. 1: 3).

- Дві неправильні поздовжньо-крайові (32 x 14 x 5, 55 x 18 x 6 мм) і правильна поздовжня (47 x 12 x 3 мм) пластини (рис. 5: 16).

- Чотири ретушовані пластини. Перша з них (55 x 14 x 7 мм) — поздовжньо-крайова. Її правий бічний край загострений зі сторони спинки дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю, нанесеною у суцільний спосіб (рис. 1: 1). Друга — неправильний поздовжній скол (42 x 20 x 4 мм), ліва бічна сторона якого загострена зі сторони спинки суцільно нанесеною мікрофасетковою лускоподібною ретушшю (рис. 1: 20). Третій виріб — правильний поздовжній скол (55 x 15 x 4 мм) з частково нанесеною зі сторони спинки мікрофасетковою лускоподібною ретушшю, що охоплює обидва його бічні краї (рис. 1: 21). Четвертий предмет — правильний поздовжній скол (35 x 16 x 3 мм), який однобічно підправлений зі сторони спинки суцільною дрібнозубчастою ретушшю (рис. 2: 12).

- Три ретушовані січення пластин. Заготовки — дві нижні частини правильних поздовжніх (рис. 1: 17, 23) і верхня частина правильного поздовжньо-крайового (рис. 5: 17) сколів розмірами, відповідно, 25 x 13 x 4, 32 x 12 x 3, 60 x 16 x 4 мм. Бічні краї виробів загострені зі сторони спинок суцільною дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю.

- Так званий мікрорізець, що утворився внаслідок виготовлення вістря типу Велішев (рис. 1: 4). Сформований на нижній частині правильної поздовжньої пластини розміром 18 x 12 x 3 мм.

- Три пластини із скісно ретушованим поперечним краєм. Вони дещо різняться між собою технікою оформлення. У двох виробів фасетація поперечних кінців здійснена двосторонньо, охоплюючи спинку і черевце (рис. 1: 10; 2: 11). Відмічено розбіжності і в обробці поздовжніх країв знахідок. В однієї з них дрібнофасеткова лускоподібна ретуш нанесена суцільно, а в інших — частково.

Незважаючи на відносно невелику кількість мезолітичних артефактів, їх, без сумніву, слід віднести до яніславської культури. Надійним показником для датування слугує мікрорізець. Подібні вироби зустрічаються на всіх, без винятку, пам'ятках даної культури¹. Не протирічать культурно-хронологічному визначенню комплексу його інші компоненти, насамперед типологометричні дані та особливості ретушування пластин.

Для продукування мезолітичного інвентаря використовувався західноволинський конкретний кремій з крейдових відкладів турону від світло-сірого до чорного кольорів з плямистою текстурою. Найближчі його поклади знаходяться у верхів'ї р.Ікви. Натомість, серед описаних вище знахідок на особливу увагу заслуговує пластина із скісно-ретушованим кінцем, яка виготовлена із свенцеховського кременю, що локалізується в басейні середньої течії р.Вісли. Дана сировина переважно використовувалась в нео-енеолітичний час і, до певної міри, в епоху бронзи. Щодо більш раніших періодів, то, крім пізнього палеоліту, вона не набула належного поширення.

Свенцеховський кремій спорадично зустрічається в мезоліті Заходу України², що свідчить про існування певного роду контактів між місцевим населенням VI-V тис. до н.е. із спорідненими племенами Південно-Східної Польщі.

Волино-люблінська культура представлена такими знахідками. Насамперед слід згадати два вироби, які, імовірно, відносяться до зруйнованого поховання (компактне залягання в ґрунті і добрий стан збереженні). Один з них — квадратне в перетині і трапецієподібне у плані мідне тесло-долото із рівно зрізаною обушковою та розширеною лезвійною частинами, що відповідає типу ТД-6 згідно класифікації Є.Черниха і репрезентує масивні рубаючі знаряддя з відносно широким обухом і коротким лезом, поперечні січення яких наближаються до квадрата. Подібні інструменти виготовлялись з міді III-IV груп, що була в більшій чи меншій мірі насичена гамою домішок і виплавлялась з поліметалічних або близьких до них рудних родовищ північної Болгарії. Ареал поширення цих предметів, які відносяться до культури Гумельниця, охоплює східну частину згаданої вище країни³.

Наступний виріб — кухлик з петельчастою ручкою завширшки 2,8 см і товщиною 0,7 см, плоским денцем і заокругленими вінцями горловини діаметром 8,5 см. Сіро-жовта з темно-сірими плямами ангобована поверхня посудини з двох сторін злегка підлощена і місцями зовні згладжена до випалу віхтем рослинного походження. Глиняна маса знахідки містить домішку подрібленого шамоту. Злам стінок кухлика чорного кольору.

Зібрані фрагменти посуду ВЛК виготовлені із щільної, добре очищеної глиняної маси, до якої додані дрібнозернистий пісок і мікрогранули шамоту. Їх поверхня сіро-жовтого, темно-сірого і сіро-коричневого кольорів старанно згладжена та злегка пролощена. У зламі знахідки чорні. Склад посудин визначають декілька типів мисок: опуклобок із загнутим до середини краєм вінець (рис. 3: 4; 4: 11, 12); аналогічні за формою з короткими і значно відігнутими на зовні вінцями горловини (рис. 3: 6; 5: 1); з прямими стінками тулуба лійчастої форми (рис. 3: 2; 4: 5), а також есоподібні у профілі горщики (рис. 4: 6). Один з уламків кераміки належить, швидше всього, амфорі з відбитою петельчастою ручкою (рис. 4: 7).

Окремі екземпляри посуду прикрашені пластичним орнаментом у вигляді наліпів напівсферичної форми під зрізом горловини (рис. 3: 2) або на ребрі тулуба (рис. 4: 8).

Своєрідною знахідкою є заготовка пряслиця з бочка посудини товщиною 0,1 см, якому відповідним обточенням надана майже округла у плані форма діаметром 0,47-0,51 см. Приблизно у центрі виробу невеликою ямкою намічено запланований отвір (рис. 5: 11).

Посуд ВЛК з поселення Червоноград-7 відносно тонкостінний. За техніко-технологічними і формотворчими ознаками він знаходить відповідники на ряді пам'яток цієї культури, насамперед в Зимно та Злоті⁴. Йому, до того ж, притаманні риси баденської культури, прямі або опосередковані впливи якої відмічені в окремих локальних групах лендель-полгарської куль-

турно-історичної спільноти⁵. З огляду на це, поселення ВЛК в урочищі Восьмьорка існувало у проміжку між 2700-2600 рр. до н.е.

Розгляд крем'яних артефактів даної культури через причину неодноразового заселення цієї території різноетнічним населенням досить проблематичний і буде поданий дещо нижче сумарно. Це ж стосується майже всіх виробів з кременю пізніших у часі інших хронологічних горизонтів пам'ятки.

Знахідки культури лійчастого посуду незначні у кількісному відношенні. Колекція кераміки (4 уламки вінець, 28 фрагментів стінок і 3 уламки денець) належить добре і рівномірно обпаленим посудинам світло-коричневого кольору із злегка підлощеною зовнішньою поверхнею. Глиняна маса керамічних виробів містить домішку дрібного піску та подрібленого шамоту. Серед фрагментованого посуду наявні горщики з високими, лійчасто розхиленими вінцями (рис. 3: 5; 5: 7, 8) і миска з прямими і ледь потовщеними стінками тулуба (рис. 3: 1). Для їх оздоблення застосовувався орнамент у вигляді відбитків прямокутного штампа. У одного з горщиків він переданий вертикальними вдавленнями безпосередньо під краєм горловини з внутрішньої сторони посудини (рис. 5: 8). Фрагмент миски декоровано аналогічним штампом, що утворює композицію з рядка навскісно нанесених овалів під зрізом вінець (рис. 3: 1).

Дана кераміка майже не різниться від посуду цієї культури із суміжних районів Західної Волині, Верхнього Подністров'я і Південно-Східної Польщі⁶.

Керамічні знахідки тшцінецько-комарівської і поморської культур, як і попередньо описаного періоду, кількісно незначні і нараховують, відповідно, 8 та 7 фрагментів стінок тулуба посудин. Перші з них мають домішку товченого перепаленого кременю і обличковані тонким шаром світло-коричневого ангобу, а другі належать кухонним горщикам із включеннями до глиняної маси подрібленого шамоту. В останніх зовнішня поверхня шерехата, а внутрішня — підлощена. Посуд даних культур такий же, як з інших пам'яток їх ареалів⁷.

Керамічний комплекс лежницької групи культури ранньоскіфського часу кількісно переважає всі, разом взяті, аналогічні матеріали решти культурних шарів поселення Червоноград-7. На їх долю припадає близько 60 відсотків знахідок даної категорії.

До посуду у процесі виготовлення додавались подріблені шамот, сіро-рожевий граніт, а також крупні зерна піску. Із зібраних фрагментів кераміки вдалось відтворити наступні форми: горщики, миски і плоскі накривки. Посудини першого виду тюльпано- і банкоподібні у профілі, з досить широкою горловиною (рис. 3: 8, 10, 13; 4: 2, 4, 9; 5: 12, 14.). Останні мають коротку шийку та незначно розхилені або вертикально сформовані вінця, зріз яких в окремих екземплярів декоровано пальцевими защипами (рис. 3: 13; 6: 7). Специфічною рисою певної частини горщиків є шерехата, обличкована глиняною масою (руст) поверхня зі смугами, що залишились від згладжування її пальцями. Даний вид посуду прикрашався під вінцями рядком перлин (рис. 6: 5) і наскрізних отворів (рис. 6: 1).

Миски мають опуклі стінки тулуба і незначно потовщений та прямий край горловини (рис. 4: 3, 5; 5: 2). Зріз вінець одного фрагмента посудини орнаментовано відтисками нігтя (рис. 4: 5).

Дископодібні накривки товщиною 0,9 і 1,2 см орнаментовані по краю пальцевими защипами (рис. 6: 4, 8). Їх діаметри становлять 15 та 21,5 см.

Описані вище знахідки посуду повсюдно зустрічаються в керамічних комплексах ЛГКРЧ⁸.

Кераміка черняхівської культури складається з гончарного і ліпного (переважна більшість) посуду, що має численні аналогії серед пам'яток пізньоримського часу на території Верхнього Подністров'я та Західної Волині⁹. Перший з них виготовлено з глиняної маси із значною домішкою піску. Фрагменти стінок тулуба рівні, дещо шерехаті. Вони, очевидно, належать горщикам (рис. 3: 9). Окремі екземпляри лишились від посудин, сформованих з відмуленої глини, з дбайливо згладженою або пролощеною поверхнею.

Ліпний посуд сформовано з глини, що містить домішку шамоту, жорстви і піску. Він грубої роботи, найчастіше слабо обпалений, а його зовнішня поверхня горбкувата, брунатного чи сіро-буруватого кольорів. Основним видом цієї кераміки є горщики середнього розміру з відігнутими вінцями, опуклим тулубом і товстим денцем (рис. 3: 11; 4: 9; 5: 3, 10).

До ЧК віднесене біконічне пряслице сплюснуто-округлої форми діаметром 3,2 см і товщиною 1,5 см (рис. 5: 9). Воно виготовлене із щільної глиняної маси темно-сірого кольору, насиченої домішкою дрібного піску і шамоту. Поверхня виробу ангобована і старанно згладжена.

Гончарний посуд давньоруського часу XI-XIII ст. репрезентують уламки горщиків з манжетоподібним (рис. 3: 12; 5: 4) і карнизоподібним (рис. 3: 3; 5: 5) краєм вінець. Поодинокі стінки посудин декоровані нарізними хвилястими і прямолінійними пасмами.

Аналіз крем'яних артефактів.

- Нижня частина (37 x 20 x 4 мм) правильної поздовжньої пластини, бічні краї якої загострені зі сторони спинки суцільно нанесеною дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю (рис. 1: 2).

- Нижня частина (30 x 29 x 13 мм) правильної поздовжньої пластини з двома ретушованими бічними краями (рис. 1: 5). Підправка лез проведена загострюючою лускоподібною ретушшю.

- Вкладиш серпа з двосторонньою симетричною заполіровкою робочих кромок на середній частині (37 x 26 x 8 мм) правильної поздовжньої пластини. Один із країв загострено середньофасетковою скісно-струменевою, а інший — середньофасетковою лускоподібною ретушшю, яка нанесена у суцільний спосіб зі сторони заготовки (рис. 1: 6).

- Радіальний відщеп підпрямокутної форми (53 x 30 x 15 мм) з одним ретушованим краєм. Фасетація суцільна, лускоподібна, здійснена у суцільний спосіб зі сторони спинки сколу (рис. 1: 8).

- Поздовжньо-крайовий відщеп трапецієподібної форми (56 x 37 x 12 мм), бічні краї якого підправлені суцільною та частковою дрібнофасетковою ретушшю (рис. 1: 9).

- Уламок лінзоподібного у перетині серпа (середня частина) ТКК (рис. 1: 12) розміром 24 x 37 x 11 мм. Кремій перепалений.

- Безсистемний трапецієподібний відщеп з частково загостреною стороною (рис. 2: 13). Підправка здійснена за допомогою дрібнозубчастої ретуші зі сторони черевця сколу. За функцією — це прорізувач або різчик.

- Підтрикутна у плані псевдопластина (пластинчастий відщеп) розміром 50 x 20 x 8 мм. Один із її поздовжніх країв підправлений зі сторони спинки суцільною мікрозубчастою, а інший — частковою дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю (рис. 1: 14).

- Аморфний безсистемний скол (23 x 22 x 13 мм), бічні краї якого загострені дрібнозубчастою ретушшю (рис. 1: 15). Використовувався, очевидно, як різчик.

- Фрагмент поздовжньої пластини (20 x 32 x 11 мм) з ретушованими бічними краями (рис. 1: 16). Робочі кромки двостороннього скребла підправлені напівкрутою середньо- і крупнофасетковою лускоподібною ретушшю, що нанесена зі сторони спинки сколу.

- Поздовжній трапецієподібний відщеп (26 x 20 x 5 мм) з частково ретушованим бічним краєм (рис. 1: 18). Обробка проведена зі сторони спинки сколу мікрофасетковою лускоподібною ретушшю.

- Сегментоподібний безсистемний відщеп (33 x 24 x 5 мм), один з бічних країв якого загострено зі сторони спинки частковою мікрозубчастою ретушшю (рис. 1: 19).

- Безсистемний трапецієподібний пластинчастий відщеп (35 x 13 x 5 мм) з нанесеною зі сторони спинки суцільною мікрозубчастою ретушшю, що охоплює один з бічних країв сколу (рис. 1: 22).

- Комбіноване знаряддя — кінцевий асиметричний скребок і дволезвийний ніж на правильній поздовжній пластині розміром 55 x 20 x 5 мм (рис. 2: 1). Бічні краї виробу загострені суцільною середньофасетковою лускоподібною ретушшю, яка нанесена зі сторони спинки сколу.

- Безсистемний підпрямокутний відщеп (52 x 30 x 4 мм) з двома ретушованими бічними краями, один з яких загострено зі сторони спинки, а інший — зі сторони черевця. Підправка здійснена суцільною мікрозубчастою ретушшю (рис. 2: 2).

- Кутовий ніж на безсистемному відщепі (54 x 38 x 5 мм). Ретуш суцільна, дрібнофасеткова лускоподібна і нанесена зі сторони спинки сколу (рис. 2: 3).

- Вкладиш серпа із симетричним лезом, загостреним зі сторони спинки суцільною дрібнозубчастою ретушшю (рис. 2: 4). Заготовка — середня частина (19 x 18 x 4 мм) правильної поздовжньої пластини.

- Верхня частина ретушованої поздовжньої пластини (27 x 20 x 5 мм). Дрібнофасеткова лускоподібна ретуш нанесена у суцільний спосіб зі сторони спинки (рис. 2: 5).

- Верхня частина пластинчастого безсистемного відщепу (38 x 17 x 5 мм) з двома поздовжньо ретушованими бічними краями (рис. 2: 6). Ретуш напівкрута, дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, що нанесена у суцільний спосіб зі сторони спинки сколу.

- Фрагмент ретушованої пластини (27 x 20 x 5 мм) із загостреними дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю бічними краями (рис. 2: 7). Фасетацію проведено у суцільний спосіб.

- Безсистемно-крайовий аморфний відщеп (62 x 45 x 5 мм), два бічні краї якого загострені зі сторони спинки суцільною дрібнофасетковою ретушшю (рис. 2: 8).

- Радіальний пластинчастий відщеп приблизно сегментоподібної форми (79 x 25 x 8 мм). Два бічні краї виробу підправлені напівкрутою комбінованою дрібно-, середньо- і крупнофасетковою лускоподібною ретушшю, яка нанесена у суцільний спосіб зі сторони спинки (рис. 2: 9).

- Кутовий різець на нижній частині (43 x 30 x 8 мм) правильної поздовжньої пластини (рис. 2: 10). Бічні краї заготовки оброблені суцільною дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю, що нанесена зі сторони спинки. Можливо це реутилізований двосторонній ніж.

- Підтрикутний у плані наконечник стріли з дещо опуклою підставою (32 x 20 x 6 мм). Предмет оброблений з обох сторін дрібно- та середньофасетковою лускоподібною ретушшю (рис. 2: 13). Заготовка — первинний відщеп.

- Фрагмент середньої частини правильної поздовжньої пластини (23 x 23 x 5 мм), бічні краї якої загострені зі сторони спинки скісно-струменевою ретушшю (рис. 2: 14).

- Нижня частина правильної поздовжньої пластини (81 x 30 x 7 мм), бічні краї якої загострені зі сторони спинки суцільною дрібнозубчастою ретушшю (рис. 2: 15).

- Аналогічний виріб (73 x 19 x 4 мм) з подібним фасетуванням бічних країв (рис. 2: 16).

- Вкладиш серпа з одностороннім симетричним лезом, що загострене зі сторони спинки вздовж обох бічних країв дрібнозубчастою ретушшю (рис. 2: 17). Заготовка — середня частина (30 x 29 x 5 мм) правильної поздовжньо-крайової пластини.

- Ретушована поздовжня пластина (60 x 20 x 6 мм), що має двобічну підправку (рис. 2: 18). Її лівий край загострено дрібнофасетковою скісно-струменевою суцільною ретушшю, а правий — частковою дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю. Обробка — зі сторони спинки.

- Нижня частина (37 x 18 x 5 мм) правильної поздовжньої пластини, бічні краї якої загострені зі сторони спинки мікрозубчастою суцільною ретушшю (рис. 4: 13).

- Вкладиш серпа з кутовою заплірою леза на нижній частині (36 x 15 x 3 мм) правильної поздовжньої пластини (рис. 5: 13). Робоча кромка загострена зі сторони спинки частковою дрібнозубчастою ретушшю, а скошений протилежний край затуплено крутою дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю для кращої фіксації жнивварського знаряддя у пазі руків'я.

- Односекційний скобель на безсистемному сколі підправки ударної площадки одноплщинного нуклеуса розміром 36 x 50 x 14 мм (рис. 5: 18).

- Ретушований уламок відщепи (типологічно не окреслюється) розміром 15 x 21 x 4 мм. Бічні краї виробу загострені зі сторони спинки середньозубчастою ретушшю.

- Три відщепи від підправки ударних площадок нуклеусів — радіальний (29 x 32 x 4 мм), безсистемний (12 x 22 x 3 мм) і поздовжній (19 x 28 x 7 мм).

- Двадцять відщепів, утворених у процесі виготовлення двостінних сокир або серпів. Серед них 2 сколи з одним негативом на спинці, 2 поздовжньо-крайових, 6 поздовжніх та 10 безсистемних розмірами 18-26 x 20-54 x 2-9 мм.

- Різцевий скол із слідами скісно-струменевої ретуші розміром 52 x 10 x 4 мм.

- 15 уламків типологічно не окреслених пластинчасто-відщепових сколів розмірами 19-58 x 4-15 мм.

Розглядаючи підйомний крем'яний інвентар під кутом культурної приналежності, можна без упередження віднести окремі його екземпляри до конкретних культур. Зокрема, з ВЛК зв'язані вкладиші серпів (рис. 1: 6; 5: 13); з періодом енеоліту — ретушовані пластини (рис. 1: 2, 5, 16; 2: 1, 5, 7, 14-16, 18; 4: 13), вкладиші серпів (рис. 2: 4, 17), різець (рис. 2: 10), вістря стріли (рис. 2: 13). Решту виробів із вторинною обробкою варто зарахувати до доби бронзи і ранньозалізного віку, причому акценти повинні бути зміщені у сторону останнього хронологічного відрізка з огляду на домінуючу роль його матеріалів в загальній колекції знахідок поселення.

Результати досліджень розкопу I.

В стінках кар'єра, про що йшла мова вище, зафіксовано сліди п'яти, до певної міри, зруйнованих споруд. Залишки однієї з них та двох, розміщених поруч ям, були розкопані на площі 20 м² в центральному секторі пам'ятки.

Споруда I. Її абрис зафіксовано на глибині 0,18-0,20 м від рівня денної поверхні. Розміри збереженої частини становлять 1,5 x 3,5 м. Вона орієнтована за сторонами світу і скла-

дається з двох конструктивних одиниць: останець прямокутної форми розміром 1,0 x 1,5 м, що відмічений на глибині 0,41 м від сучасного рівня ґрунту, та основна камера, дно якої засвідчене на відмітці — 0,60-0,62 м. Перша з них з північної сторони поглиблювалась ще на 0,15 м.

Стінки споруди майже прямовисні. Стовпових ямок не виявлено. Долівка рівна з незначним зниженням у північному напрямку, де над нею розчищено шар обмазки площею біля 2 м² і товщиною 0,2-0,4 м. Глиняні шматки мали в поперечнику 1-10 см. На окремих знахідках збереглися відбитки пруття діаметром до 1 см.

Під завалом обмазки простежено прошарок вуглистою заповнення товщиною 4-6 см. Піщана долівка у цьому місці злегка перепалена на глибину 1-2 см. Вимивання інгредієнтів з обмазки і проникнення їх ще нижче до рівня 3-7 см забарвили пісок в цеглястий колір. Материк на цій ділянці просякнутий гумусом на глибину 10-15 см, внаслідок чого він набув сірого кольору.

У заповненні споруди знайдено уламок вінець горщика, 55 фрагментів стінок і 2 денечь ліпних посудин ЛГКРЧ. Частина кераміки світло-коричневого, темно-сірого і бурого кольорів ошершавлена. Посуд із середини підлощений. Тут трапились, також, кістки тварин, радіальний сегментоподібний (63 x 34 x 9 мм) і поздовжньо-крайовий (74 x 48 x 14 мм) відщепи, ложило на двобічно фасетованому безсистемно-крайовому овальному сколі розміром 47 x 34 x 12 мм (рис. 5: 15).

За 2 м на південь від споруди у стінці кар'єра зафіксовано контури заглиблень трьох ям, дві з яких досліджено.

Яма № 1 мала округлу у плані форму діаметром 1,26 м та глибину 0,46 м від денної поверхні. Її стінки незначно загнуті до плоского дна. Заповнення об'єкта складалось з чорної, до певної міри, вуглистої землі.

Яма № 2 була овальна у плані (0,7 x 0,8 м), пологі стінки якої з'єднувались з прямим дном, що простежене на відмітці — 0,53 м. Заповнення її аналогічне до попередньо описаної. З нього здобуто лише два фрагменти бочків ліпних посудин ЛГКРЧ і тваринну кістку.

Досліджені ями, правдоподібно, мали господарське призначення. З огляду на форму, розміри і розташування вони складали із спорудою єдиний житлово-господарський комплекс.

Внаслідок обстеження пам'ятки Червоноград-7 стверджено наявність семи хронологічних горизонтів, що вказують на неодноразове заселення території уроч. Восьмьорка від VI тис. до н.е. і до кінця існування давньоруської держави. Певну наукову цінність мають матеріали недостатньо вивчених в межах Сокальської гряди яніславської і волино-люблінської культур. Отримані результати досліджень розширили джерельну базу про старожитності м. Червонограда та його округи, започатковану у попередні роки¹⁰.

¹ Зализняк Л.Л. Население Полесья в мезолите. - К.: Наук. думка, 1991. - С. 38.

² Мацкевой Л.Г. Мезолит запада Украины. - К.: Наук. думка, 1991. - С. 20.

³ Черных Е.Н. Горное дело и металлургия в древнейшей Болгарии. - София, 1978. - С. 154-165.

⁴ Конопля В.М. Лендельская культура // АПВЗ. - С. 11; Пелешин М.А. Племена культуры Зимне-Злата // СНПВ. - С. 109-110; його ж. Лендельская культура // АУ. - С. 269-270.

⁵ Конопля В.М. Періодизація пам'яток лендельської культури заходу України і їхнє хронологічне співвідношення зі спорідненими пам'ятками Центральної Європи // МДАПВ. - 1995. - 6. - С. 75-76.

⁶ Пелешин М.А. Племена культуры лейчастого посуду // СНПВ. - С. 123-126; його ж. Культура воронковидных сосудов // АУ. - С. 276-278.

⁷ Свешников И.К. Тшцинецко-комаровская культура // АПВЗ. - С. 84; Крушельницкая Л.И. Поморская культура // АПВЗ. - С.165.

⁸ Крушельницкая Л.И. Лежницька група пам'яток Волині // Пам'ятки гальштатського періоду в межириччі Вісли, Дністра і Прип'яті. - К.: Наук. думка, 1993. - С. 143-145, 152-154.

⁹ Баран В.Д., Магомедов Б.В. Черняховская культура // АУ. - С. 80-81.

¹⁰ Михальчишин І. Список пам'яток стародавньої історії Львівської області. - Львів, 1993. - С. 51; Пелешин М. Археологічні дослідження в м. Червонограді // Studia Archaeologica. - Львів, 1993. - І. - С. 82-83.

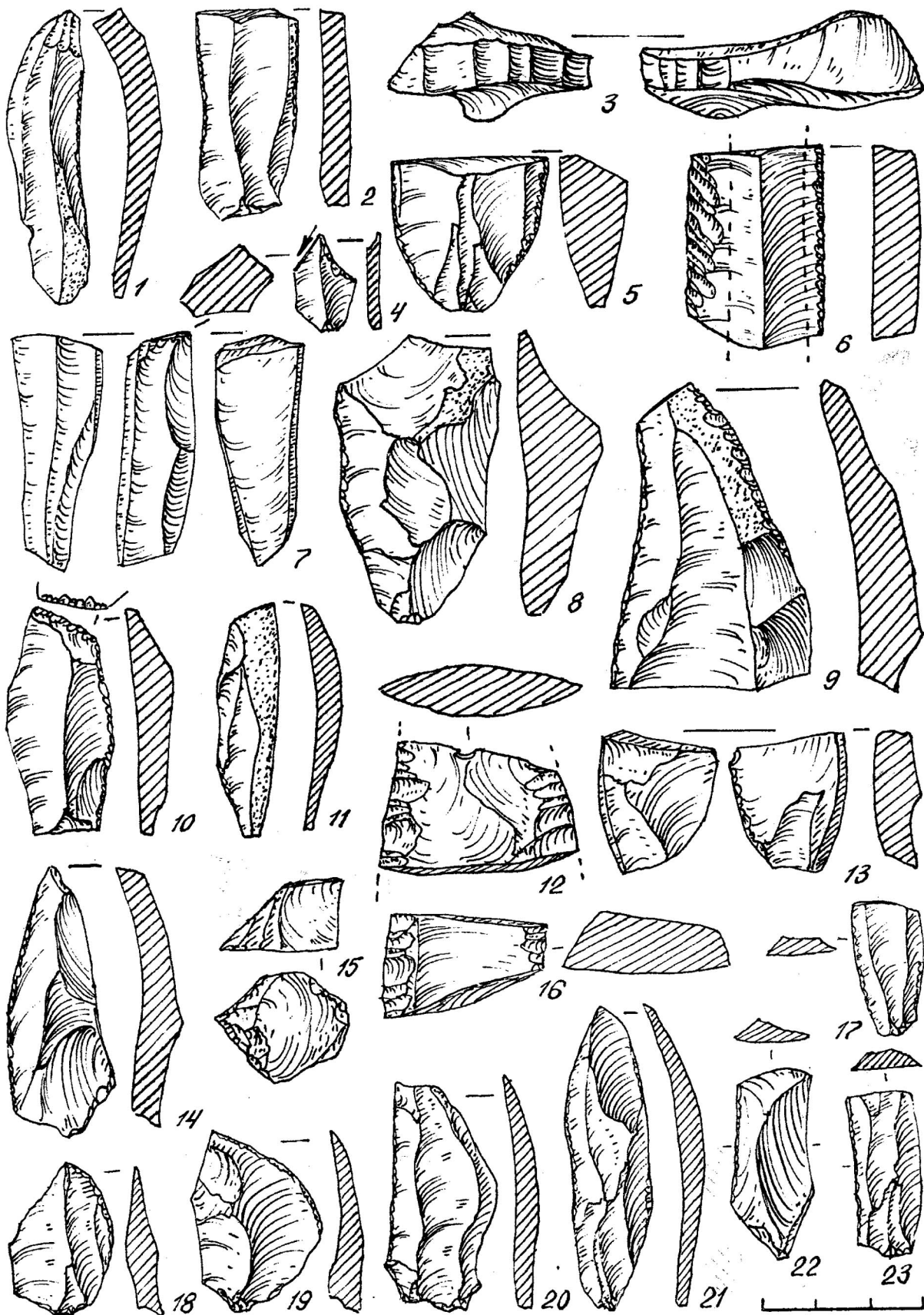

Рис. 1. Крем'яні вироби поселення Червоноград-7.

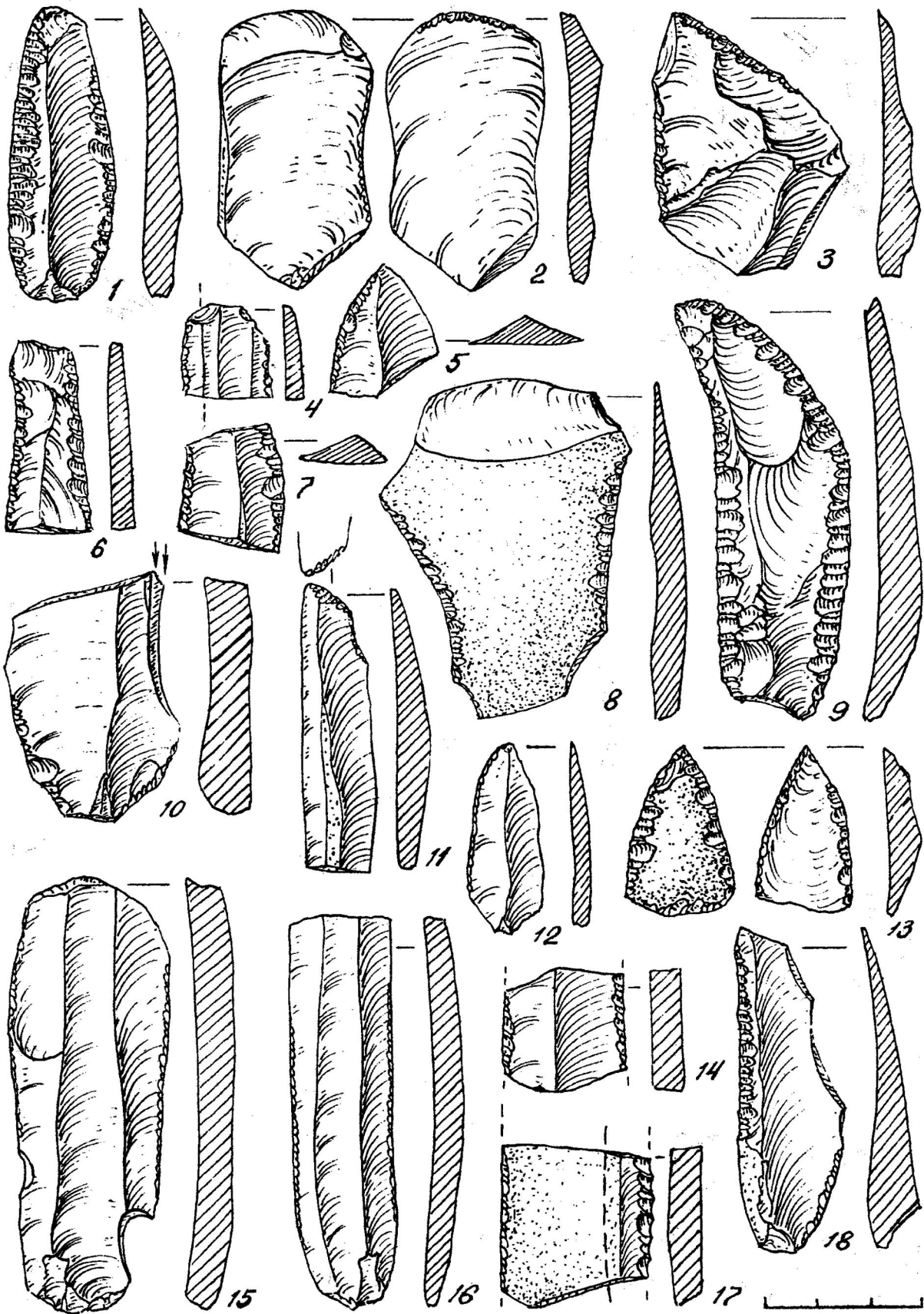

Рис. 2. Крем'яні вироби поселення Червоноград-7.

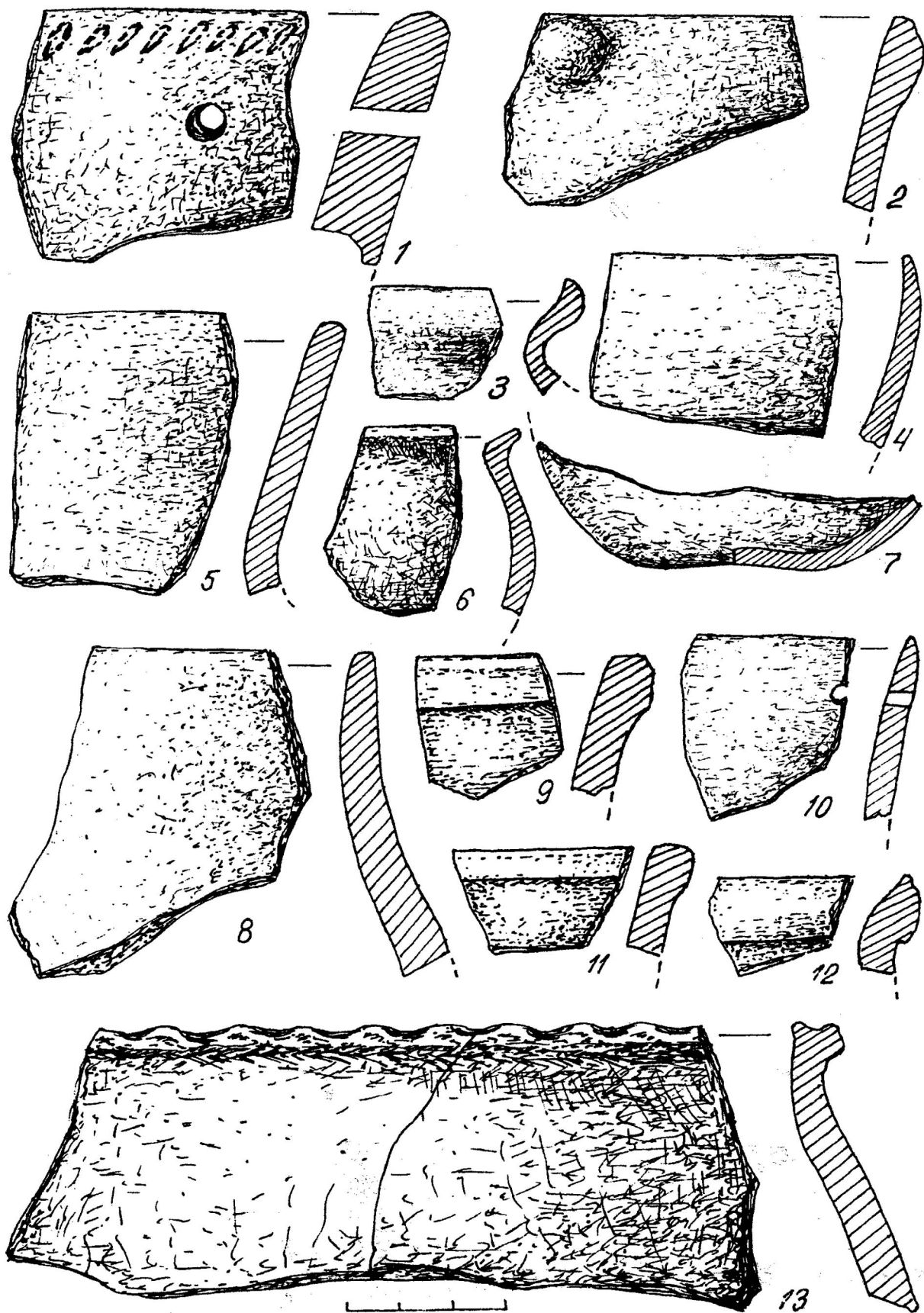

Рис. 3. Глиняний посуд поселення Червоноград-7.

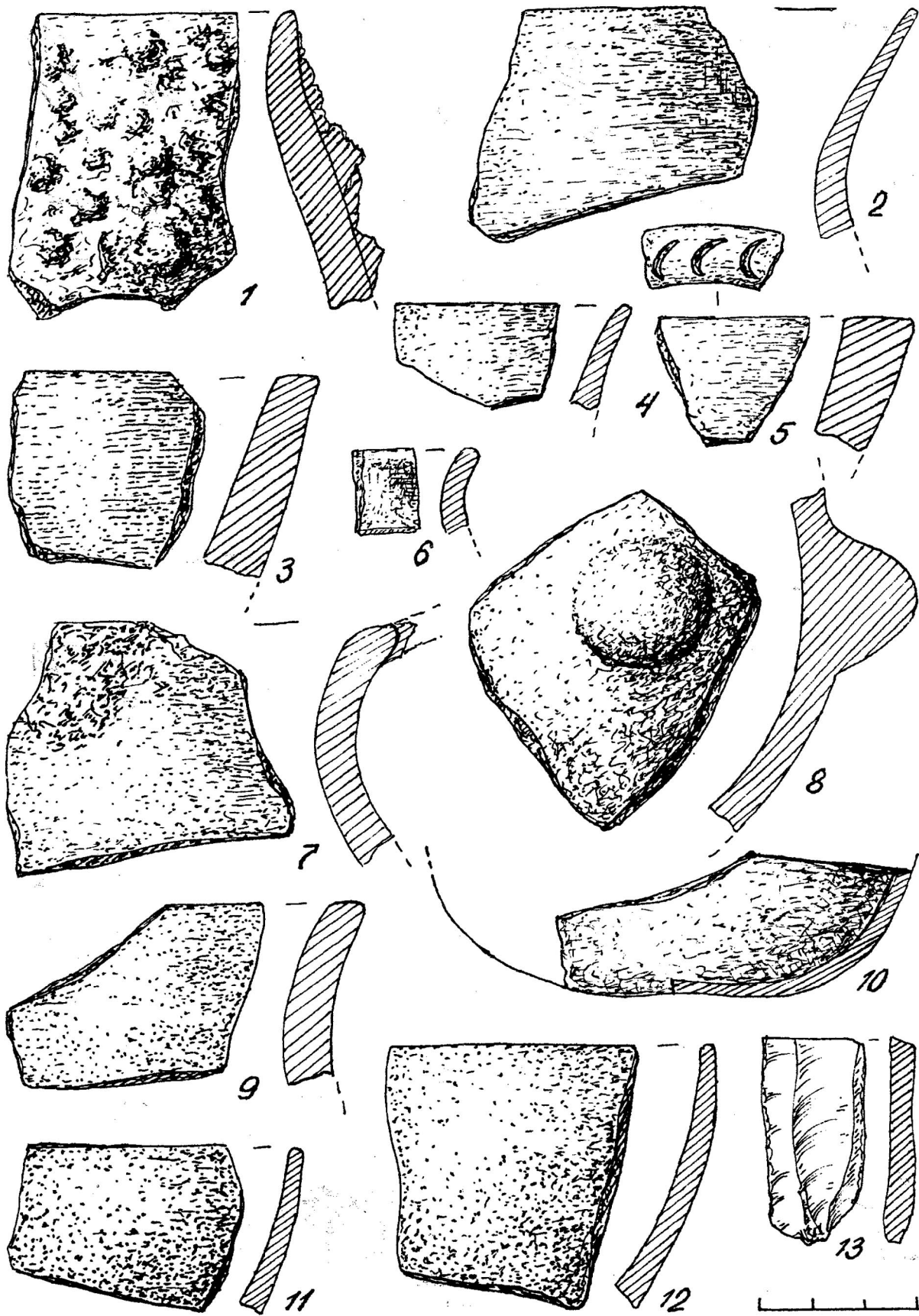

Рис. 4. Поселення Червоноград-7. Уламки глиняного посуду (1-12) і ретушована пластина з кременю (13).

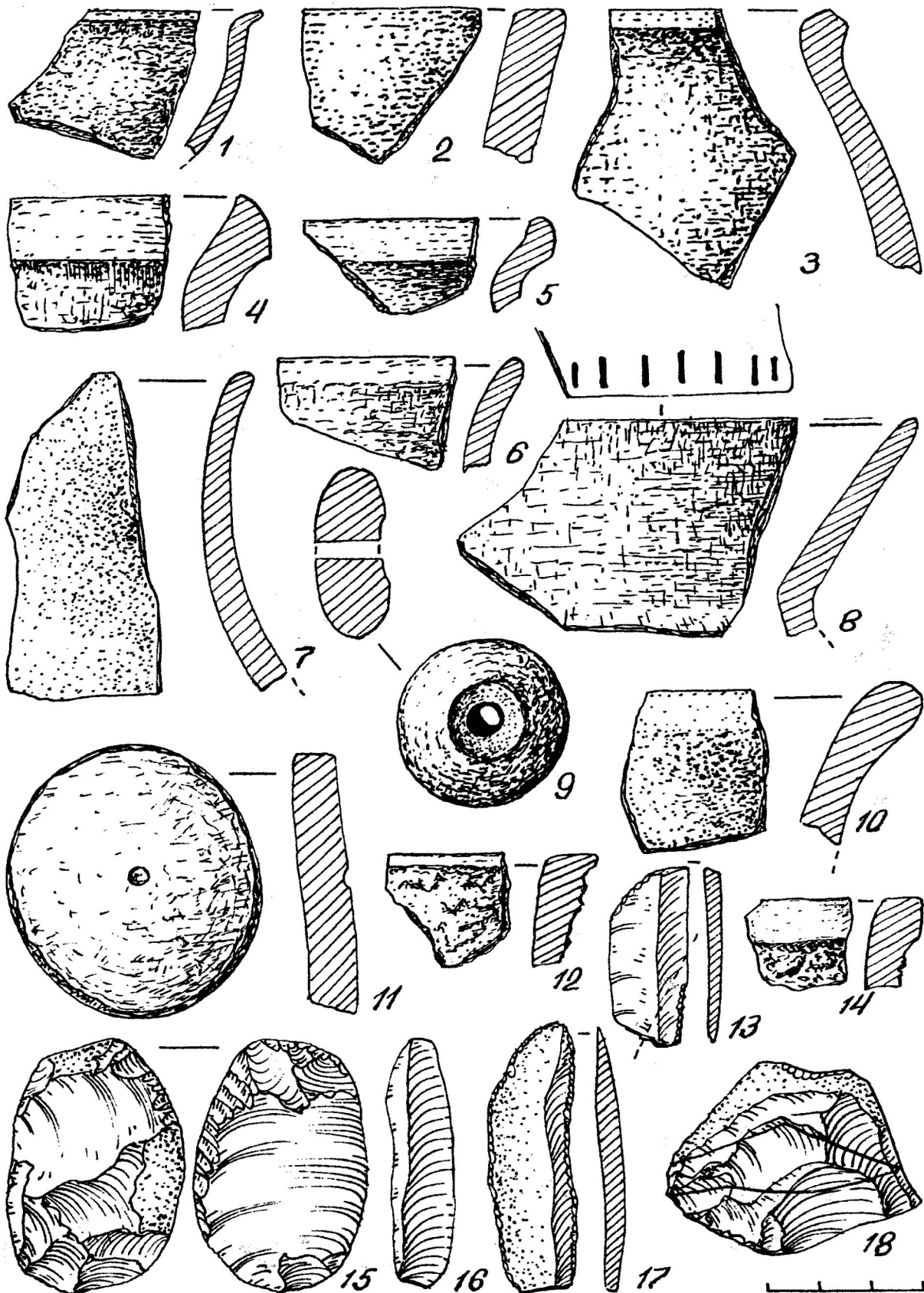

Рис. 5. Поселення Червоноград-7. Вироби з кременю (13, 15-18) і глини (1-12, 14).

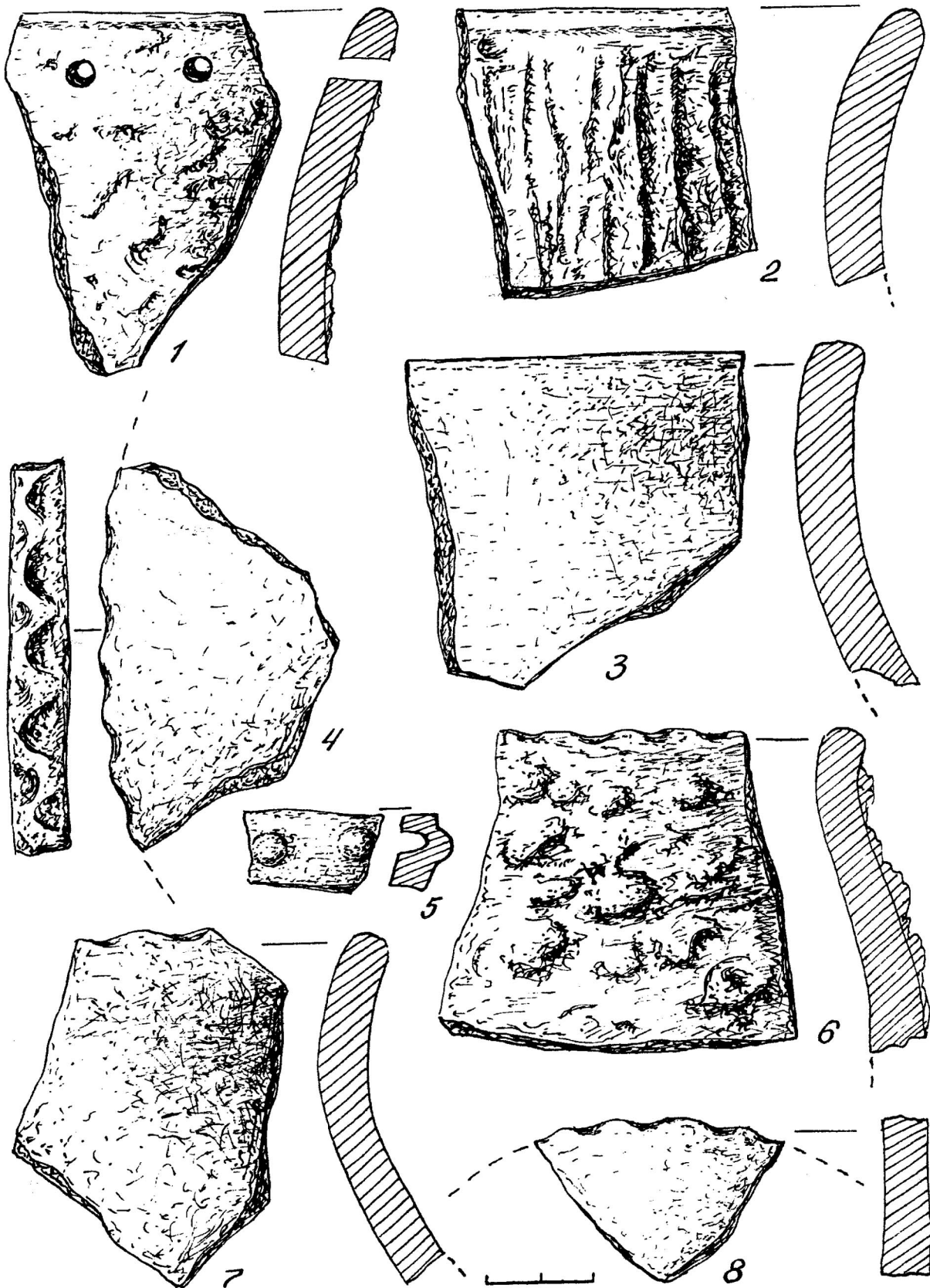

Рис. 6. Поселення Червоноград-7. Уламки ліпного посуду
лежницької групи культури ранньоскіфського часу.